

Anne Grøstad: *Internasjonalt strafferettslig samarbeid.*

BOGANMELDELSE

Cappelen Damm Akademisk, 2020. ISBN 978-82-026-6811-2. 292 sider.

Fra sin tid som forbindelsesanklager ved Eurojust og som statsadvokat ved Riksadvokaten har bogens forfatter kunnet trække på omfattende viden om international retshjælp i straffesager. Resultatet er blevet en systematisk og velskrevet udgivelse om regler og praksis på dette stadig vigtigere og tiltagende komplicerede retsområde. I mange straffesager har den øgede internationalisering og den teknologiske udvikling bevirket, at kriminaliteten har grænseoverskridende karakter. Indhentelse af bevismateriale fra udlandet er derfor ofte en nødvendighed som led i efterforskningen.

Bogens har to hovedtemaer, nemlig tilvejebringelse af beviser i udlandet til brug for norske straffesager og bevissikring i Norge til brug for sager i andre lande. I tillæg redegøres der for de grundlæggende regler om overførelse af strafforfølgning og overførelse af straffuldbyrdelse samt for udleveringsreglerne.

Det folkeretlige suverænitetssprincip indebærer, at det enkelte land har monopol på myndighedsudøvelse på eget territorium. Når indhentelse af bevismateriale i udlandet har karakter af myndighedsudøvelse, kræves der samarbejde over grænserne. Dette samarbejde er i vid udstrækning reguleret i en række vigtige konventioner og andre internationale aftaler, der har til formål at lette adgangen til retshjælp. I andre tilfælde er op til det enkelte land at afgøre, om der på visse betingelser ydes retshjælp.

I Danmark arbejder anklagemyndigheden med sager om international retshjælp på grundlag af en meddelelse fra Rigsadvokaten.¹ Man kan stadig hente udførlige oplysninger i en lidt ældre fremstilling (Gade, 2005). På nogle punkter er den nye norske udgivelse imidlertid mere informationsrig, og de norske retsfor skrifter er gennemgående mere detaljerede end de danske. I dansk lovgivning findes der kun enkelte spredte bestemmelser om adgangen til at yde retshjælp (Gade, 2005, s. 485-488). I dansk ret ydes retshjælp ved analog anvendelse af retsplejelovens bestemmelser. En tilsvarende ordning har man i Norge, men her er de administrative forskrifter mere udførlige. Grøstad peger på, at forslaget til ny norsk straffeprocesslov omfatter et særskilt kapitel om internationalt samarbejde i straffesager.

Europarådets konvention fra 1959 om gensidig retshjælp i straffesager, suppleret af to tillægsprotokoller, fremmer på afgørende måde samarbejdet. For medlemsstaterne i EU blev den europæiske konvention udbygget med Retshjælpskonventionen fra 2000, suppleret af en tillægsprotokol. Norge og

1. Rigsadvokatens meddelelse af 4.7.2019 om international retshjælp.

Island har tiltrådt disse retsakter. De forklarende rapporter til konventionerne udgør vigtige retskilder. **BOGANMELDELSE**

I 2017 erstattede direktivet om Den Europæiske Efterforskningsordre, EIO, i det væsentlige de tidligere konventioner for de fleste medlemslande. Konventionerne gælder imidlertid stadig for de lande, der står uden for ordningen. Hverken Danmark eller Norge er omfattet af direktivet. Her er udgangspunktet, at en EIO behandles på samme måde som almindelige retshjælpsanmodninger. Virkningerne ved at stå uden for ordningen er på udmærket vis behandlet i bogen (Grøstad, s. 249 ff.).

For Storbritannien er der i forhold til Retshjælpskonventionen indtil videre aftalt en overgangsperiode med udløb ved udgangen af 2020.

EU har i øvrigt indgået retshjælpsaftaler med USA og Japan. Desuden er der regler om retshjælp i Europarådets konventioner om cybercrime, hvidvask, terrorforebyggelse, menneskehandel samt beskyttelse af børn mod seksuel udnyttelse mv. Under FN er der fastsat regler om gensidig retshjælp i straffesager i konventioner om narkotika, organiseret kriminalitet og korruption. En retshjælpsanmodning fra et land, der ikke er omfattet af en konvention eller anden aftale om retshjælp, kan i princippet godt imødekommes efter såvel norsk som dansk ret.

I de tilfælde hvor det strafferetlige samarbejde i enkeltsager ikke foregår i kraft af mere uformelle kontakter, sker det på grundlag af en retshjælpsanmodning fra den judicielle, dvs. retslige myndighed, som ønsker bistand til fremskaffelse eller sikring af bevismateriale i udlandet. De internationale aftaler forpligter i princippet staterne til at efterkomme retsanmodninger, men indeholder også regler om anerkendte afslagsgrunde, sagsbehandling mv. Iværksættelse af tvangsindgreb og gennemførelse af indenretslige afhøringer forudsætter altid en retsanmodning. I andre tilfælde beror det på lovgivningen i det enkelte land, om et ønske om retshjælp kan imødekommes uden fremsættelse af en formaliseret forespørgsel.

For at lette det strafferetlige samarbejde er der oprettet forskellige organer af stor praktisk betydning. Samarbejdet faciliteres gennem Eurojust i Haag, hvor repræsentanter for de enkelte landes anklagemyndigheder er udstationeret. Endvidere samarbejder Eurojust med det Europæiske Retlige Netværk, EJM, der omfatter kontaktpersoner fra hvert land. Eurojust og EJM er EU-enheder, men en række tredjelande deltager i virksomheden. Retsanmodninger sendes i visse tilfælde gennem Interpol, hvilket kan være af særlig betydning i hastesager og i forhold til lande uden for det europæiske samarbejde.

Et retsområde, der påkalder sig særlig interesse, er reglerne om transnational indhentelse af elektronisk bevismateriale, herunder ved indgreb i meddelelshemmeligheden, dataaflysning, beslaglæggelse, ransagning eller edition. Grøstads bog indeholder et fortrinligt kapitel om grænseoverskridende kommunikationskontrol og tvangsindgreb i øvrigt.

BOGANMELDELSE

Retshjælpskonventionen indeholder bestemmelser om aflytning i bred forstand af telekommunikation. Som udgangspunkt kræver digital efterforskning i udlandet fremsendelse af en retshjælpsanmodning til rette myndighed i det andet land.² Overførelse af telekommunikation kan så ske på to måder. I nogle tilfælde foregår transmissionen direkte, sådan at aflytningen foretages i realtid i den anmodende stat. Grøstad nævner, at ikke alle medlemsstater i EU har teknisk udstyr til direkte aflytning, men specificerer ikke denne oplysning nærmere. I sådanne tilfælde foretages aflytningen i udlandet, og optagelserne overføres så efterfølgende.

I den klassiske retshjælpsituation befinder den aflyttede person sig i den stat, som yder retshjælpen. Reglerne i Retshjælpskonventionen tager desuden højde for to andre situationer, nemlig bistand til aflytning af en person, som befinder sig på statens eget territorium, eller som befinder sig i en tredje stat omfattet af konventionen. En retshjælpsanmodning i disse tilfælde lægges til grund uden prøvelse, uanset om der i den anmodede stat ville være hjemmel til at foretage et tilsvarende indgreb over for en person på statens eget territorium. Konventionens regler herom giver god mening, og redegørelsen herfor kunne med nogen fordel have været foldet lidt mere ud i bogen, som ellers i andre sammenhænge udmærker sig ved pædagogiske og fyldestgørende redegørelser og analyser.

I visse tilfælde er det muligt at fremskaffe materiale ved direkte henvendelse til en tjenesteudbyder, således som det anderkendes af USA og Irland med hensyn til identifikationsoplysninger.³

Retshjælpskonventionen afspejler i øvrigt behovet for at regulere tilfælde, hvor en stat ikke selv er i stand til at aflytte telekommunikation til eller fra eget territorium (Gade, s. 463, 467 ff.). Situationen kan være den, at en tjenesteudbyders satellitbaserede telekommunikation foregår via en jordstation (gateway-station) beliggende i et andet land. En sådan installation skal af udbyderen indrettes med en fjerntilslutning, der giver andre landes myndigheder adgang til at sende en aflytningsordre direkte til udbyderen. Fjerntilslutningen kan anvendes uden at involvere myndighederne i det land, på hvis område installationen befinder sig.⁴ Grøstad oplyser, at der foreløbig ikke er fastsat norske regler om adgang til ved fjernbetjening at gøre jordstationer direkte tilgængelige for andre stater (s. 171). Det ville have været interessant med oplysninger om overvejelserne vedrørende implementering af denne del af konventionen.

I tilfælde hvor det som led i strafferetlig efterforskning er teknisk muligt at aflytte teletrafik på en mobiltelefon, der befinder sig i udlandet, uden at der kræves assistance fra det andet lands myndigheder, er det ikke nødvendigt

2. Se nærmere Retshjælpskonventionens artikel 18.

3. Om indhentelse af elektroniske beviser fra internationale internetserviceudbydere (Facebook, Google mv.), se den danske rigsadvokats meddelelse af 9.9.2020.

4. Se herom Retshjælpskonventionens artikel 19. I dansk ret er situationen reguleret i lov om elektroniske kommunikationsnet og -tjenester, jf. § 10, stk. 1, nr. 3-4 om gateway-stationer.

BOGANMELDELSE

at udstede en retsanmodning. Det er tilstrækkeligt at underrette myndighederne i det andet land om aflytningen. Retshjælpskonventionen indeholder detaljerede regler herom.⁵ Grøstad nævner, at aflytning foretaget i overensstemmelse med norske regler »som hovedregel« ikke kan benyttes som bevis i en stat, hvor der ikke er hjemmel til indgrebet (s. 143). Hun uddyber denne oplysning med en tænkt situation: Norske myndigheder fortsætter aflytningen af en nordmand, da denne rejser til Danmark, og underretter straks de danske myndigheder herom. Hvis danske myndigheder efterfølgende meddeler, at aflytningen skal ophøre, kan allerede indhentede oplysninger kun benyttes som bevis i Norge, hvis de danske myndigheder samtykker. En nærmere redegørelse for reglerne herom og disses rationale ville have været nyttig. Særligt ville det have været interessant, hvis der kunne gives praktiske eksempler. Den forklarende rapport til konventionen afspejler i øvrigt en forudsætning om, at medlemsstaterne udviser fleksibilitet ved anvendelsen af reglerne (Gade s. 472 f.).

Retshjælpskonventionen finder kun anvendelse på sager om strafferetlig forfølgning, ikke aflytning foretaget af en efterretningstjeneste.⁶ Den omfatter i øvrigt ikke enhver form for digital efterforskning. Hverken rumaflytning eller dataaflysning er dækket af reglerne. Betingelserne for at anvende sådanne indgreb beror følgelig på folkerettens almindelige regler om grænseoverskridende virksomhed. Grøstad redegør omhyggeligt for den usikkerhed, der hersker med hensyn til, om der i sådanne tilfælde er pligt til at underrette den anden stat om foranstaltningen, og om der i visse tilfælde skal indhentes samtykke (s. 145 ff.). Ved dataaflysning kan det muligvis gøre en forskel, om der er tale om et indgreb, som skal iværksættes i udlandet, eller om indgrebet allerede var påbegyndt, mens enheden befandt sig i landet selv. Spørgsmålet om underretning og samtykke fra den anden stat kan efter Grøstads opfattelse også have betydning for, om de i sådanne tilfælde tilvejebragte oplysninger kan benyttes som bevis i en norsk retssag. Hun lader svaret herpå stå åbent, men anfører, at det antagelig vil blive tillagt stor vægt, at beviset blev sikret fra Norge i tråd med norske regler (s. 147). Noget tyder i øvrigt på, at norsk ret er mere restriktiv end dansk ret med hensyn til inddragelse af ulovligt indhentede beviser.⁷

Reglerne om ransagning af en computer for at udtrække data, som er lagret på udenlandske servere har tiltrukket sig opmærksomhed i både Norge og Danmark. I den såkaldte Tidal-sag har den norske Høyesterett lagt til grund, at der ikke foreligger konventionsbestemmelser eller folkeretlig konsensus, der klargør, om der i sådanne tilfælde kan være tale om en suverænitetskrænkelse, hvis indgrebet foretages uden inddragelse af de udenlandske myndigheder.

5. Se Retshjælpskonventionens artikel 20, stk. 2-7.

6. Se herom artikel 20 og den til denne knyttede præambelbetragtning. Konventionen forholder sig ikke til, hvad der gælder for efterretningstjenesters grænseoverskridende aflytninger. Se herom Gade *ibid.* 470 f.

7. Om praksis vedrørende anvendelse af ulovligt tilvejebragte beviser i dansk ret, se Vestergaard, s. 209-212, samt Kistrup, s. 678-682.

BOGANMELDELSE

Høyesterett fandt, at ransagningen uden involvering af udenlandske myndigheder var lovlig, idet indgrebet alene gav adgang til materiale, som det norske selskab selv havde lagret og frit kunne hente i kopi fra de relevante servere uden at foretage ændringer i data.⁸ I en sag om udtræk af data fra en persons Facebook- og Messenger-profiler ved hjælp af lovligt tilvejebragte adgangskoder kom den danske Højesteret til samme resultat.⁹

Grøstad oplyser, at bogen er tænkt til anvendelse som opslagsværk. Som sådant vil den kunne være til stor gavn. Fremstillingen er grundig og holder gennemgående et fint akademisk niveau. Indholdsfortegnelsen er udførlig, men stikordsregistret kunne med fordel have været mere udbygget.

Gennemgangen i bogen har selvsagt umiddelbar nytteværdi for norske strafferetsjurister. For kolleger i andre nordiske lande kan fremstillingen være til hjælp i sager om samarbejde med de norske myndigheder. Herudover er bogen generelt set en nyttig værktøjskasse for andre, der beskæftiger sig med bekæmpelse af grænseoverskridende kriminalitet.

Kilder:

Gade, Ingeborg m.fl. (2005): *Det politimæssige og strafferetlige samarbejde i Den Europæiske Union*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Langsted, Lars Bo (2018): »Efterforskning på udenlandske servere«, *Juristen*, s. 94-98.

Kistrup, Michael m.fl. (2018): *Straffeprocessen*, 3. udgave, Karnov 2018.

Rui, Jon Petter (2019): »Høyesterett i 'skyen'«, *Lov og Rett*, s. 261-262.

Vestergaard, Jørn (2018): *Straffeproses – grundtræk af dansk strafferetspleje*, 2. udgave, Gjellerup/Gads Forlag.

Jørn Vestergaard

Professor emeritus, Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet

8. De relevante servicetjenester i Tidal-sagen var Google og Amazon. Grøstad behandler sagen på side 36 og side 145 f. Professor Jon Petter Rui har overbevisende kritiseret afgørelsen (Rui 2019, s. 261 f.).

9. Se *Ugeskrift for Retsvæsen* 2012.2624 H. Serveren med Facebook-data befandt sig i Californien, serveren med Messenger-data befandt sig i Luxembourg. Byretten og landsretten behandlede indgrebet efter reglerne om dataaflysning, men Højesteret fandt, at der var tale om gentagne hemmelige ransagninger. Afgørelsen er kommenteret af professor Lars Bo Langsted (Langsted 2018, s. 94 ff.)